

รายงาน การเฝ้าระวังโรค ประจำสัปดาห์

- การสำรวจยุงลายที่ 529

จังหวัดอุทัยธานี

- สถานการณ์โรค 539

WEEKLY EPIDEMIOLOGICAL SURVEILLANCE REPORT

บทความ

การสำรวจยุงลายที่จังหวัดอุทัยธานี

12 - 16 ตุลาคม 2530

D.H.F. Vectors Survey at Uthai Thani

10 - 16 October 1987

ตั้งแต่เดือนมกราคม 2530 ถึงวันที่ 10 ตุลาคม 2530 มีผู้ป่วยเป็นโรคไข้เลือดออกทั่วประเทศรวม 120,201 ราย นับว่าสูงสุดตั้งแต่มีการระบาดของโรคนี้ในประเทศไทยเป็นครั้งแรกเมื่อปี 2501 ในปีนี้จังหวัดอุทัยธานีมีผู้ป่วย 1,434 ราย คิดเป็นอัตราป่วย 455.67 ต่อประชากรแสนคน เป็นอันดับ 6 ของประเทศ โดยมีจังหวัดมุกดาหารสูงเป็นอันดับหนึ่งของประเทศ ซึ่งคิดเป็นอัตราป่วย 575.6 ต่อประชากรแสนคน

อัตราป่วยในเขตเทศบาลเมืองอุทัยธานี 6.1 ต่อประชากรพันคน เขตสุขาภิบาลอำเภอบ้านไร่ 12.4 ต่อประชากรพันคน เขตชนบท หมู่ 4 ตำบลทองหลาง กิ่งอำเภอย้ายคลี่ 11.2 ต่อประชากรพันคน และเขตชนบท หมู่ 14 ตำบลหนองปรือ อำเภอบ้านไร่ ไม่มีผู้ป่วยมาตั้งแต่ปี 2526

ตามที่มีข่าวในหนังสือพิมพ์รายวันฉบับหนึ่ง รายงานว่าไถ่ซีเมนต์ขนาดใหญ่ซึ่งรัฐบาลสนับสนุนให้สร้างขึ้นเพื่อเก็บสะสมน้ำฝนไว้บริโภคในฤดูร้อนนั้น เป็นแหล่งเพาะพันธุ์ยุงลายที่สำคัญ และทำให้เกิดการระบาดของโรคไข้เลือดออก ดังนั้นคณะกรรมการระบาดวิทยาแห่งชาติ จึงได้มอบให้คณะทำงานออกไปทำการศึกษาถึงแหล่งเพาะพันธุ์ยุงลายที่จังหวัดอุทัยธานี โดยทำการศึกษาในเขตเทศบาลเมืองอุทัยธานี เขตสุขาภิบาลบ้านไร่ เขตชนบทหมู่ 4 ตำบลทองหลาง กิ่งอำเภอย้ายคลี่ และเขตชนบทหมู่ 14 ตำบลหนองปรือ อำเภอบ้านไร่ ระหว่างวันที่ 12 - 16 ตุลาคม 2530

วิธีการศึกษา

1. การสำรวจลูกน้ำยุงลาย (Visual Larval Survey) ใช้ไฟฉายส่องดูในภาชนะทุกชนิดทั้งภายใน และภายนอกบ้าน รวมทั้งภาชนะที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ถ้าพบลูกน้ำยุงลายอยู่ในภาชนะใดแม้แต่ 1 ตัว ถือว่าภาชนะนั้นพบลูกน้ำยุงลาย

2. การเก็บลูกน้ำยุงลาย (One larva Collection) เมื่อพบลูกน้ำยุงลายแล้วเก็บลูกน้ำระยะที่ 3 จากทุกภาชนะ ๗ ละ 1 ตัว ใส่ขวดโดยแยกชนิดของภาชนะที่พบลูกน้ำ แล้วคองด้วยแอลกอฮอล์เข้มข้นประมาณ 10 % แล้วนำมาแยกชนิดของลูกน้ำในห้องปฏิบัติการ

3. การจับยุง (Landing Collection) จับยุงภายในบ้านตั้งแต่เวลา 9.00 - 11.00 น. บ้านละ 20 นาที โดยนั่งให้ยุงมากัด - เกาะ แล้วใช้หลอดพาสติกและสำลีครอบไว้ทั้งตัวผู้และตัวเมีย แต่รายงานฉบับนี้คิดเฉพาะจำนวนยุงลายตัวเมียที่จับได้ต่อคนต่อชั่วโมง เท่านั้น

ความหมายของดัชนีต่าง ๆ

Aedes House Index หมายถึงจำนวนบ้านที่พบลูกน้ำยุงลายภายใน 100 บ้าน

Container Index หมายถึงจำนวนภาชนะที่พบลูกน้ำยุงลายใน 100 ภาชนะ

Breteau Index หมายถึงจำนวนภาชนะที่พบลูกน้ำยุงลายใน 100 บ้าน

ภาชนะที่ไม่มีฝาปิด หมายถึงภาชนะที่ไม่มีฝาปิดหรือไม่ได้ปิดฝาขณะที่ทำการสำรวจ

ภาชนะอื่น ๆ หมายถึงกระป๋อง กะลา แจกัน จานรอง กระถางต้นไม้ และ

อ่างล้างเท้า เป็นต้น

ผลการสำรวจลูกน้ำยุงลาย การแยกชนิดของลูกน้ำที่เก็บมาตรวจ และอัตราการจับยุงลายพบว่า

เขตเทศบาลเมืองพบลูกน้ำยุงลาย	Aedes aegypti	100 %
เขตสุขาภิบาลบ้านไร่	Aedes aegypti	94.4 %
	Aedes albopictus	5.6 %
เขตชนบท ม.4 ตำบลทองหลาง	Aedes aegypti	91.7 %
	Aedes albopictus	8.3 %
เขตชนบท ม.14 ตำบลหนองปรือ	Aedes aegypti	78.4 %
	Aedes albopictus	21.6 %

ดัชนีของยุงลายทั้ง 4 แห่งสูงมาก กล่าวคือ HI ตั้งแต่ 93 - 100 CI ตั้งแต่ 50.43 - 71.35 BI ตั้งแต่ 355 - 563 และอัตราการจับยุงลายตัวเมียตั้งแต่ 14.3 - 26.3 ตัว/คน/ช.ม. (ตารางที่ 1)

ในเขตศึกษาวิจัยจังหวัดอุทัยธานี จำนวนภาชนะที่มีน้ำขังพอที่จะเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ยุงลายได้ ระหว่าง 5 - 9.3 ภาชนะต่อบ้าน จำนวนโอ่งน้ำดื่มและโอ่งน้ำใช้ที่มีความจุน้อยกว่า 200 ลิตร (10 ปีบ) ระหว่าง 2.9 - 5 ใบต่อบ้าน และโอ่งซีเมนต์ขนาดใหญ่ที่มีความจุมากกว่า 1,000 ลิตร มีจำนวนน้อยมากระหว่าง 0 - 0.8 ใบต่อบ้านเท่านั้น (ตารางที่ 2)

เบอร์เซ็นต์ที่พบลูกน้ำยุงลายในภาชนะแต่ละชนิด แตกต่างกันออกไปแล้วแต่สถานที่หรือลักษณะภูมิประเทศ (ตารางที่ 3) แต่เมื่อพิจารณาถึงจำนวนของภาชนะแต่ละชนิดที่มีอยู่ในหมู่บ้านแล้ว โอ่งน้ำใช้และโอ่งน้ำดื่มเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ยุงลายที่สำคัญที่สุด รองลงมาได้แก่ชาตุ้กันมด ถังซีเมนต์ในท้องน้ำ ภาชนะอื่น ๆ ทั้งนอกและในบ้าน โอ่งซีเมนต์ขนาดใหญ่ และถังคอนกรีตเก็บน้ำฝน ตามลำดับ

โอ่งซีเมนต์ขนาดใหญ่พบลูกน้ำยุงลายระหว่าง 0.03 - 13.0 % และจำนวนโอ่งมีน้อยมาก ดังนั้นโอ่งซีเมนต์ขนาดใหญ่จึงไม่น่าจะเป็นต้นเหตุของการระบาดของโรคไข้เลือดออกในจังหวัดอุทัยธานี

ในเขตชนบท หมู่ 14 ตำบลหนองปรือ อำเภอบ้านไร่ ดัชนีต่าง ๆ สูงมากเหมือนกัน แต่ไม่มีผู้ป่วยด้วยโรคไข้เลือดออกเลยตั้งแต่ปี 2526 อาจจะเป็นเพราะว่าหมู่บ้านนี้ห่างไกลจากชุมชนใหญ่ ๆ การคมนาคมไม่สะดวก ลักษณะของบ้านกระจัดกระจายรวมทั้งมีจำนวนหลังคาเรือนน้อย และอาจจะยังไม่มีกมุนเวียนของเชื้อไวรัสโรคไข้เลือดออกในหมู่บ้านนี้ก็ได้ จึงทำให้หมู่บ้านนี้ปราศจากโรคไข้เลือดออก

ตารางที่ 1

แสดงดัชนีต่าง ๆ ของพื้นที่ 4 แห่ง ในเขตจังหวัดอุทัยธานี
ตุลาคม 2530

สถานที่	H I	CI	BI	LR. ตัวเมีย/คน/ชั่วโมง
เทศบาลอำเภอมืองจังหวัดอุทัยธานี	96	71.4	355	24.2
สุขาภิบาลอำเภอบ้านไร่	97	50.4	390	21.2
ม. 4 ตำบลทองหลาง กิ่งอำเภอด้วยคด	100	60.8	563	26.3
ม. 14 ตำบลหนองปรือ อำเภอบ้านไร่	93	58.7	463	14.3

ตารางที่ 2

แสดงจำนวนเฉลี่ยของภาชนะแต่ละชนิดต่อหลังคาเรือนในพื้นที่ 4 แห่ง
ในเขตจังหวัดอุทัยธานี

สถานที่	โองซี่เมนต์ ขนาดใหญ่	โองซี่เมนต์ ขนาดเล็ก	โองน้ำใช้+ น้ำดื่ม	ขวดกันมด	ถังซีเมนต์ ในห้องน้ำ	ภาชนะอื่นๆ นอกและใน บ้าน	รวมจำนวนภาชนะ ต่อหลังคาเรือน
เทศบาลเมือง	0	0	2.87	0.87	1.0	0.26	5.0
สุขาภิบาลบ้านไร่	0.03	0	5.0	0.47	0.5	1.70	7.7
ม. 4 ตำบลทองกลาง	0.8	0	5.0	1.46	0.16	1.88	9.3
ม. 14 ตำบลหนองปรือ	0	0.1	3.60	1.10	0.29	2.80	7.9

(อ่านต่อหน้า 537)

การสำรวจมูลลายที่จังหวัดอุทัยธานี

(ต่อจากหน้า 532)

ตารางที่ 3

แสดง เปอร์เซนต์ที่พบมูลลายในเคสชนิดของภาชนะในที่ที่ 4 แห่ง
ในเขตจังหวัดอุทัยธานี

สถานที่	ไอ่งซีเมนต์ ขนาดใหญ่	ไอ่งซีเมนต์ ขนาดกริด	ไอ่งน้ำใช้ + น้ำดื่ม ขนาดเล็ก	ขาดูกินมด ในทองน้ำ	ภาชนะอื่นๆ นอกและใน บ้าน	เฉลี่ย % ที่พบ มูลลายใน
เทศบาลเมือง	-	-	64.3	91.2	52.4	71.4
สุขาภิบาลบ้านไร่	0.03	-	47.7	85.7	53.4	50.4
ม. 4 ตำบลทองหลาง	13	-	48.0	70.5	53.6	60.8
ม. 14 ตำบลหนองปรือ	-	0	60.8	86.7	46.0	58.7

ผู้รายงาน

วสันต์	ภิญโญวิวัฒน์	โครงการศึกษาและอบรมแพทย์ในสาขาระบาดวิทยา
องอาจ	เจริญสุข	ฝ่ายศึกษาวิจัย กองระบาดวิทยา
บรรยงค์	พันธุ์วลี	ผอ. สวรส จังหวัดอุทัยธานี
จรัส	สายเพชร	และสุขเล็ก อัครรัตน์ เจ้าหน้าที่ระบาดวิทยา จังหวัดอุทัยธานี

บทบรรณาธิการ

จากการศึกษาในครั้งนี้พบว่า ในท้องที่จังหวัดอุทัยธานีมีการสร้างโอ่งซีเมนต์ขนาดใหญ่และถึงคอนกรีตเก็บน้ำฝนน้อยมาก รวมทั้งผลการสำรวจพบ เปรอร์เซ็นต์ของการพบลูกน้ำยุงลายต่ำมากในภาชนะ 2 ชนิดดังกล่าว จึงพอจะสรุปได้ว่า โอ่งซีเมนต์ขนาดใหญ่ไม่น่าจะเป็นต้นเหตุที่ทำให้โรคไข้เลือดออกระบาดในจังหวัดอุทัยธานี

ต้นเหตุที่สำคัญได้แก่ โอ่งน้ำใช้โอ่งน้ำดื่ม ขาดูกันมด ถังซีเมนต์ในท้องน้ำ ภาชนะอื่น ๆ ทั้งภายนอกและภายในบ้านตามลำดับ ซึ่งก็สอดคล้องกับรายงานของ องอาจ เจริญสุข และคณะ⁽¹⁻²⁾ สมศักดิ์ มุตรราช และคณะ⁽³⁾ ชูศักดิ์ วงศ์สุวรรณ และคณะ⁽⁴⁾ ว่าโอ่งซีเมนต์ขนาดใหญ่ไม่ได้เป็นแหล่งเพาะพันธุ์ยุงลายที่สำคัญ เมื่อเปรียบเทียบกับภาชนะชนิดต่าง ๆ ที่มีอยู่ในบ้าน และถ้าจะคำนึงถึงจำนวนของภาชนะชนิดต่าง ๆ ที่ไม่ใช่โอ่งซีเมนต์ขนาดใหญ่แล้ว โอ่งซีเมนต์ขนาดใหญ่เกือบจะไม่ใช่แหล่งเพาะพันธุ์ยุงลายที่สำคัญเลย

จากการศึกษาของ C. Showman⁽⁵⁾ ใน 20 หมู่บ้านในจังหวัดขอนแก่น และมหาสารคาม ก็พบว่าโอ่งซีเมนต์ขนาดใหญ่ทั้งที่ปิดฝาปิดชิด และไม่ได้ปิดฝาจำนวน 1,017 ใบ พบลูกน้ำยุง 2 ใบ (0.2 %) แต่ในรายงานนี้ไม่ได้ระบุถึงชนิดของลูกน้ำยุงลายด้วย อย่างไรก็ตามรายงานนี้พบว่า เปรอร์เซ็นต์การพบลูกน้ำยุงลายต่ำที่สุด เมื่อเปรียบเทียบกับการศึกษาของคณะอื่น ๆ ดังได้กล่าวมาแล้ว

จากการเฝ้าระวังและสังเกตมาเป็นเวลานาน พบว่าโอ่งน้ำใช้ที่มีความจุน้อยกว่า 200 ลิตร มีจำนวนลูกน้ำมากที่สุด (บางโอ่ง มากกว่าพันตัวก็มี) รองลงมาได้แก่ ถังซีเมนต์ในท้องน้ำ โอ่งน้ำดื่ม ขาดูกันมด และภาชนะอื่น ๆ ตามลำดับ

เมื่อคำนึงถึงจำนวนแต่ละชนิดของภาชนะประกอบกับ เปรอร์เซ็นต์ของการพบลูกน้ำยุงลาย และความชุกชุมของลูกน้ำยุงลายในภาชนะแล้วพอจะสรุปได้ว่า ในการควบคุมยุงลายควรจะพุ่งเป้าไปที่โอ่งน้ำใช้ โอ่งน้ำดื่ม ถังซีเมนต์ในท้องน้ำ ขาดูกันมดเป็นพิเศษ

เอกสารอ้างอิง

1. อองอาจ เจริญสุข และคณะ : ความชุกชุมของลูกน้ำยุงลายในโอ่งซีเมนต์ขนาดใหญ่ และถังคอนกรีตเก็บน้ำฝน :วารสารโรคติดต่อ ปีที่ 11 ฉบับที่ 3, ก.ค. - ก.ย. 2528 หน้า 247 - 262
2. อองอาจ เจริญสุข และคณะ : โอ่งซีเมนต์ขนาดใหญ่และภาชนะอื่น ๆ ที่พบลูกน้ำยุงลายใน 3 ฤดู: Abstracts การสัมมนาวิชาการระดับชาติครั้งที่ 5, 17 - 19 กันยายน 2530, กองระบาดวิทยา สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข, หน้า 51
3. สมศักดิ์ บุตรราช และคณะ : ลูกน้ำยุงลายในชนบทของประเทศไทย : กองโรคติดต่อทั่วไป กรมควบคุมโรคติดต่อ กระทรวงสาธารณสุข 2529
4. ชุติศักดิ์ วงศ์สุวรรณ และคณะ : ความสัมพันธ์ระหว่างภาชนะใส่น้ำชนิดต่าง ๆ กับการเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ยุงลาย : ศูนย์สุขภาพเขต 7 ราชบุรี กองสุขภาพ กรมอนามัย, กองระบาดวิทยา กระทรวงสาธารณสุข, 2529
5. C. Showman, : Rainwater Jars/ Mosquito survey : โครงการร่วมไทย - ออสเตรเลีย เพื่อจัดหาน้ำอุปโภคบริโภคสำหรับหมู่บ้าน, ตีพิมพ์ 70 ขอนแก่น เอกสารอัดสำเนา

สถานการณ์โรคโรคติดต่ออันตรายอหิวาตกโรค

<u>เอเชีย</u>		ป่วย ตาย		<u>แอฟริกา</u>		ป่วย ตาย	
อินเดีย	27 ก.ย.-3 ต.ค.	1736	20	คาเมรูน	1-31 พ.ค.	21	0
อิหร่าน	19-25 ต.ค.	33	0		1-30 มิ.ย.	2	0
<u>อเมริกา</u>		ป่วย	ตาย		1-31 ก.ค.	3	0
สหรัฐอเมริกา	30 ต.ค.	11	0	มาลี	21-29 ต.ค.	51	18

ไข้เหลือง

<u>แอฟริกา</u>		ป่วย ตาย	
มาลี	21 ก.ย.-29 ต.ค.	290	137
มัลดีเวีย	15-29 ต.ค.	160	22

i = Imported cases